

Petschnig Mária Zita

VISSZA A MÚLTBA

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-11-04 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

„Az a baj, hogy nincs konkurencia” – suttogta nagymamám a falusi ház konyhájában, még a hatvanas években. Miért velem, az akkor tizenévéssel osztotta meg véleményét? Tanítani akart a világra? Az egykor sikeres üzletasszony, akit mindenéből kiforgattak, figyelt a körülötte történetekre. Mindenesetre akkor nemigen értettem, mit mond, mi az, hogy konkurencia, és miért kell ezt halkan, a konyha homályában elrebegni. Mégis megmaradt bennem a jelenet, és jó húsz évvel később, amikor kirajzolódott előttem a rendszer valóságos természete, és kezdtem felfejtegetni

mozgatórugóit, világossá vált, hogy nagymamám a gazdasági, piaci verseny hajtóerejének hiányával magyarázta, amiért nem jutunk, vagy csak nagyon nehezen, egyről a kettőre. Igaza volt.

A formális szocialista piacgazdaság

Az előző rendszer formális piacgazdaságától indulok, hogy az összehasonlítással még inkább körvonalazódjanak a magyar gazdaságban 2010 után végbement változások a piacgazdaság deformálódásáról.

a kommunizmus bőségkosara

Az előző, szocialistának nevezett rendszerben nem volt piaci verseny, a gazdaság nem arra épült. Az átvett szovjet modell ideológiáját követte, hogy a kommunizmus bőségkosarához

a kapitalizmus teljes tagadásán keresztül lehet eljutni; ez magában foglalja a magántulajdonon alapuló piacgazdaság felszámolását is. A tőkés tulajdon felszámolása az álló- és forgótőke társadalmasításával jár (államosítani kell, legfeljebb szövetkezetek lehetnek, de azok is szoros állami irányítás alatt), a termelést pedig a piac helyett a központi tervhivatalból irányítják. Onnan jön az utasítás, mit termeljenek, miből, mennyiért, milyen bérek mellett. Így nem lesz túltermelési válság, az erőforrások nem fecsérlődnek el, vagyis a szocializmus sokkal hatékonyabban működik, mint a válságról válságra bukdácsoló kapitalizmus. Ez volt a szocializmus direkt tervlebontásos modellje, amit nálunk 1953-tól feszegettek. A rendszer 1956 után tovább lazult, de mindig csak a szabályozó eszközök szintjén. Az 1968-tól bevezetett új gazdasági mechanizmusban is azt keresték, hogyan lehetne elérni a vállalatok teljesítményeinek növelését, a dolgozók érdekeltségének megteremtését. Ám amikor a jövedelemkülönbségek kicsit is megnőttek, aktivizálódtak azok a politikai erők, amelyek leállították a gazdasági szabályozó rendszer reformját (1972).

1973-tól 1978-ig az ideológiai vitákon kívül lényegében semmi nem történt, aztán – a kialakult szükséghelyzetben – újból felerősödtek a reformkövetelések, majd a nyolcvanas évek első felében az államigazgatáson belül a reformmunkálatok. Könnyebben engedélyezték a magánvállalkozásokat (kisvállalkozásokat) és a többletmunkát. A gazdasági reformok kidolgozói szabad kezet kaptak, bármit javasolhattak, ami nem kérdőjelezi meg

- a párt vezető szerepét,
- az eszközök társadalmi tulajdonának dominanciáját,
- az ország szövetségi rendszerét. ^[1]

A nyolcvanas évek második felére formálisan a piacgazdaság valamennyi kategóriája jelen volt a magyar gazdaságban (pénz, értékpapír, tőzsde, kétszintű bankrendszer stb.), mégsem ezek alakították a gazdasági folyamatokat. A pénz helyett továbbra is a politika játszott a tőke áramlásában a főszerepet. Mivel politikailag elképzelhetetlen volt, hogy egy rosszul működő gyárat bezárjanak és a munkásokat elbocsájtásák, állandósult a jövedelmek átszivattyúzása. Ahol jól mentek a dolgok, onnan elvettek, ezekkel a forrásokkal pótolták a veszteségeket. Így aztán senkinek nem volt érdeke, hogy többet teljesítsen: minek, ha úgyis elviszik, minek, ha enélkül is jön a pénz.

erőforrás-fecsérlés

A makrogazdasági döntéseket a politika hozta meg. A beruházásokat a „kell” szabályozta, a döntések a központi bizottság vagy/és a párttitkárok kijárásának köszönhetően születtek, nem a piaci igények, lehetőségek, árak, hitelkamatok, megtérülések mérlegelésével. Rettenetes erőforrás-fecsérlés folyt az eszközökkel – és a munkaerővel.

Kérdés, hogyan tudott negyven évig fennmaradni ez az erőforrás-felélő, a józan ész logikáját nélkülöző, politikai alapon irányított és működtetett rendszer.

Nagyvonalakban a következőképp:

A háború utáni újjáépítést erős társadalmi lelkesedés, a szebb jövő reménye fűtötte. Aztán a politikai megfélemlítés, a korbács belengetése, ami hol oldódott, hol újra – bár enyhébben – fenyegetett. Tartott ez 1961-62-ig, a második (mezőgazdaságban és kisiparban végrehajtott) szövetkezetesítési hullám végéig. Nagyjából 1965-ig a falusi népesség városokba terelése és menekülése jelentős munkaerő-többletet adott, ami viszonylag gyors, extenzív növekedést eredményezett. Körülbelül eddig tartott ki az előző rendszerből átörökölt, viszonylag fegyelmezett munkakultúra is. A lazulás és a köztulajdon magánosítása (ellopása) nem volt jellemző. A munkaerő-források kimerülésekor megfogalmazott gazdasági reformtervek a hetvenes évek elején megbicsaklottak, de ha nem ez lett volna a sorsuk, akkor sem változtatták volna meg a szocialista gazdaságot, hiszen annak alapjai (az egypártrendszer mindenek feletti primátusa és az egyre kevésbé hatékony társadalmi tulajdon) változatlanok maradtak [2] .

A megfogyatkozó belső források okozta növekedési hiányt külső hitelekkel próbálták megoldani. Az 1956-os forradalom utáni helyreállítást például kínai és szovjet pénzek segítették. A hetvenes években – a reformok leállítása után – is külföldi hitelekből próbálkoztak a gazdaság felfuttatásával. Ezek éppúgy politikai szempontokat követtek (ezúttal főleg a könnyűiparnak mentek a pénzek), mint a belső források felhasználásakor, vagyis a megtérülés szempontja nem jött komolyan számításba. A hiteleket úgy élték fel, hogy visszafizethetőségük erősen kétséges volt. 1978 végére egyértelművé vált, hogy a hitelek és a kamatok újabb hitelből törlesztése – ahogy ez

gyakorlattá vált – államcsőd felé navigálja az országot. Előttünk volt már Lengyelország riasztó példája. Ezért fordultak megint erőteljesebben a reformok felé, mert ezek legalább „fedezetként” eladhatók voltak – 1982 után már a Nemzetközi Valutaalapnak is, ahova a kialakult kényszerhelyzetben a szovjet vezetés engedélye nélkül beléptünk. E nélkül az ország finanszírozhatatlanná vált volna.

csak újabb kölcsönökből

A megfogyatkozott belső és külső források miatt a növekedés (az import!) visszafogásával próbálkozott a gazdaságpolitika, amellet, hogy az

életszínvonal megőrzése (már nincs szó emeléséről!) érdekében a szocializmusban tabunak számító döntéseket is hoztak (második gazdaság kiengedése). Ez a rendszerműködés csődjének rejtett bevallása volt, amiről az is árulkodott, hogy a nyolcvanas években minden erőfeszítés ellenére a magyar gazdaság csupán egy százalék körüli növekedést tudott felmutatni, miközben az eladósodottsága emelkedett. A növekedés expanzív forrásai (munkaerő) elapadtak, a termelékenység hatékony beruházások híján, amiket a verseny hajthatott volna, nem emelkedett. A gazdaság egészéről gondolkodó közgazdászok gazdasági paradigma-/rendszerváltást követeltek, hiszen látszott: a piaci verseny hajtóerejének kikapcsolása mellett a rendszer önerejéből nem képes bővített újratermelésre, és a törlesztési kötelezettségnek is csak újabb kölcsönökből tud eleget tenni. Ahol pedig nem termelődik többlet, ott nem lehet többlet osztani, nem lehet többlet beruházni, így még inkább beszűkülnek a növekedés alapjai. A gazdaság lefelé menő spirálba került, a gazdasági rendszerváltásnak ezt kellett feltartóztatnia.

✱

A Kádár-rendszernek gazdaságilag nem volt perspektívája, az egyre jobban beszűkülő újratermelést egy ideig a hitelfelvételek, majd a dolgozók önkiszákmányolásának engedélyezése (gmk-k, vgmk-k stb.) eltakarták. Ám a nyolcvanas évek második felében elérkezett fenntarthatóságának végső határa. A működéséhez trükkök százait kellett bevetni.

Igaz, nehéz volt a rendszerváltás, különösen a transzformációs válság évei a hosszan elhúzódó recesszióban. Annak ellenére is, hogy a piacgazdaság kellékeinek kiépülése és a vállalkozói szellem nálunk jóval előrehaladottabb volt, mint a többi szocialista országban. Hosszú évek bukdácsolásai után 1997-re kiépült és viszonylag jól működőnek tűnt a magántulajdon dominanciáján alapuló piacgazdaság, ahol a tőkeáramlást nem a politikai kapcsolatok irányították, hanem a piaci igények. A piaci igények ösztönözték az innovációt, a jó megtérüléssel kecsegtető fejlesztéseket. A korábbi politikai koordináció helyét a verseny által ösztökélt piaci koordináció váltotta fel.

Bárcsak a nagymamám megélhette volna ezt!

2010-ig minden kormány – beleértve az első Orbán-kormányt is – arra törekedett, hogy a magántőke kiváltotta jövedelem-különbségeket tompítsa, a szociálisan rászorulókat segítse – és nemcsak egy héttel a választások előtt, krumplit osztogatva. Nem állítom, hogy a szociális piacgazdaságot, amit már az Antall-kabinet is célul tűzött ki, sikerült megteremteni, de a különböző kormányok legalább törekedtek rá. 2010-ben, az új Orbán-kormány megjelenésével megváltozott a helyzet. Nem azonnal, hanem fokozatosan.

A 2010-től regnáló kormány eredeti programja

A 2010-ben kiadott és Orbán Viktor által a parlamentben is prezentált kormányprogram „új társadalmi szerződés”-t ígért. „... a megosztottság helyett együttműködést, magánérdekek érvényesítése helyett a közjó szolgálatát közös nemzeti ügyeink erős és hatékony képviselőjét... Olyan kormányzást, amelynek egyetlen mércéje a nemzet és tagjainak felemelkedése.” Navracsics Tibor ugyanitt részletezte az elérni kívánt fordulatot: „Tűrhetetlen, hogy az állam javaira úgy tekintsenek, mint politikai zsákmányszerzés tárgyára. Elfogadhatatlan, hogy a közjavakkal törvénytelenül és erkölcstelenül sáfárkodók az államot mint magánvállalkozást kezeljék.”

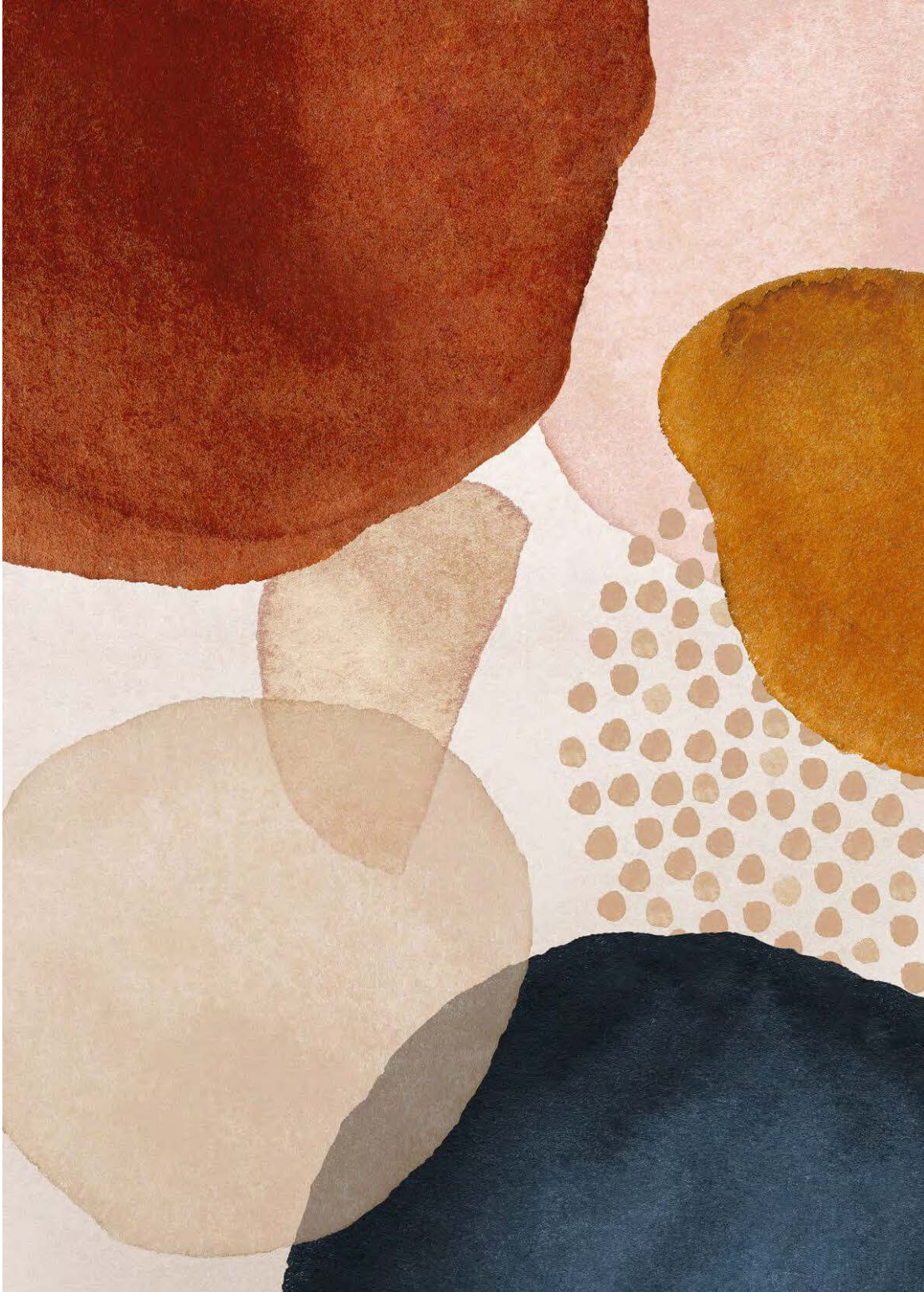
nemzetünk érdekét szolgálja

A „köz” alatt akkor az egész ország népességét értették, Orbán Viktor hangsúlyozta is, hogy „A Nemzeti Együttműködés Rendszerének

természetes része a mindenkori parlamenti ellenzék is.” És „az új kormány együttműködést ajánl a társadalom minden tagjának, a civil és érdekvédelmi szervezeteknek, a gazdaság szereplőinek közös nemzeti ügyeink megoldásában.” Ehhez olyan „kiegyensúlyozott” és „erős államra” van szükség, „amely mindenekelőtt a közérdeket, nemzetünk érdekét szolgálja, nem egy kiváltságos szűk elit üzleti érdekeit.”

A gazdaságpolitikát – ha jól értem – a választott társadalompolitikából vezették le, mondván, helyesen, hogy a gazdaság működésének a társadalmi célok elérését kell szolgálnia. Matolcsy György írta a gazdaságról szóló fejezetben: „... egy olyan Magyarország jövőképét érdemes felrajzolni, amely az élet meghatározó területein már a nyugat-európai működés jeleit mutatja. A társadalmi szerkezet a tulajdonon és tudáson alapuló középosztály legalább kétharmados túlsúlya esetén veszi át a nyugat-európai működés jellemzőit. Ez stabilizálja a gazdaságot és a politikát, teremti meg, tartja fenn a szociális és jóléti államot, egyben garantálja a jogállami normák betartását.” Vagyis rombusz alakú társadalmi szerkezetet kívántak elérni, amelyben fönt és lent kevesen vannak, középen viszont sokan, és ezt a pozíciót nem politikai privilégiumok révén érik el, hanem tudással, tisztességes versenyben. Soltész Miklós azt is megfogalmazta, hogy a lent lévők sem hagyják magukra: „... a teljes

társadalom szociális biztonságát szavatoló, cselekvő szociálpolitikát kell megvalósítani, szilárd és kiszámítható alapokon.... a szociális biztonságot, az esélyek kiegyenlítését és az egymás iránti megbecsülést és elköteleződést (szolidaritást) közös alapértéknek tekintjük.”

S hogy milyen gazdaságpolitika szükséges e társadalompolitikai célok eléréséhez, ezt megint csak Matolcsy György alapján foglalhatjuk össze: mindent meg kell tenni a sikeres vállalkozásokért.

- A célként tételezett egymillió munkahelyet (tíz év alatt) a vállalkozásoknak kell létrehozniuk, amihez „bizalomra és kiszámítható gazdasági/politikai környezetre van szükség”.
- Csökkenteni kell a cégek adminisztrációs terheit, egyszerűsíteni az adózást, visszavágni az adók számát.
- Fel kell számolni a szabályozás gyakori módosítását, sőt az előírásokat csak „... több évre megtervezett felülvizsgálatot” követően lehet módosítani, de akkor is csak hatásvizsgálatok után és bevonva az érdekelteket a jogalkotásba.
- Állandó innovációra és annak elősegítésére van szükség a nagy cégeknél és a kisebb vállalkozásoknál is.
- Erősíteni kell a piaci versenyt, és valódi versenyre van szükség, amelyben a jobb, és nem az erősebb győz. Az állam ne korlátozza a versenyt, mert „A verseny korlátozása csak a fogyasztókat hozná hátrányba”.
- Fordulatot kell végrehajtani a közbeszerzéseknél. Meg kell változtatni azt a negatív képet, amely „... visszaélésekről, politikai szempontok érvényesüléséről, a korrupció miatt kialakult túl magas árakról” szólva formálódott a társadalmi közbeszédben. Egyszerűsíteni kell a pályáztatást, mert annak bonyolultsága visszatartja a résztvételtől.
- Nyitni kell Keletre, Kína, Oroszország, India és a többi kelet-ázsiai ország fejlődésére, „rá kell kapcsolni a magyar *exportgazdaságot*” (kiemelés tőlem P.M.Z., tehát nem eladósodni Kínának és az oroszoknak, hanem piacot szerezni náluk!). Ám e nyitás során meg kell tartanunk „az Európai Unió tagjaként élvezett előnyeinket”.

A történések merőben más irányokat vettek. Nem tudom, mikor cserélődött föl az egész társadalom hosszú távú gazdasági javát szolgáló „közjó” szempontja Orbán és szűk politikai elitjének anyagi magánérdekével és a hatalommegtartás gyakorlatára fókuszáló napi kormányzati praktikákkal. De tény, hogy a létrejött viszonyokból még a kormányon kívüli jobboldalnak is elege van.

A célokkal ellentétes történések

Tíz év kormányzás után egyértelműen látható, hogy a közjó szolgálata, az egész magyar társadalom felemelkedésének célja kiiktatódott az orbáni politikából. Orbán Viktor az első kormányfő a rendszerváltást követően, aki nem akar minden választópolgár kedvében járni, megelégszik saját táborának támogatásával. Olyan módszereket alkalmaz, amivel e tábor megtartható és erősíthető. Az általa kiépített és folyamatosan épülő rendszer egyetlen célja a hatalom bővített újratermelése, annak vagyonná konvertálása, majd e vagyon egy részének felhasználása a hatalom további kiterjesztésére. Az orbáni kiscgömböc egyre több pénzt szív fel, amiből egyre nagyobb hatalomra tud szert tenni.

Orbán társadalompolitikája viszonylag szűk kör felemelésére koncentrál. Családi körén és Mészáros Lőrincen túl barátokra, megbízható hívekre, üzletfelekre, a Fidesszel szemben lojalitást mutatókra. Valamivel tágabban: a házassági kapcsolatot felmutatni tudó, dolgozó családokra, akik többnyire fiatal, jól kereső szakemberek. Ez olvasható ki az egykulcsossá tett személyi jövedelemadóból, a családi adókedvezményekből és emelésükből, az otthonteremtés támogatásának feltételeiből, az autóvásárlásokhoz nyújtott kedvezményekből.

A privilegizáltak közé tartoznak a kormánnyal lojális egyházak, szavazatszerzés céljából a határon túli magyarok, a sportolók, kiváltképp a miniszterelnök hobbiját, a focit űzők. A felsoroltak nemcsak a rendes költségvetésből kapnak bőségesen, de az évvégi maradványokból is milliárdokat, a kiválasztott sportolók ezen felül a közpénznek számító TAO-ból is.

A költségvetés átstrukturálásával Orbán kiépítette a saját média, a saját civil szervezetek, kutatóintézetek, a saját színházak, művészek stb. rendszerét. Különalkukkal elérte (és nem kis támogatási összegekkel), hogy a multinacionális cégek hazai leányvállalatai a kezéből egyenek. Vannak támogató önkormányzatai, amelyeknél az általános megszorításokat bőségesen ellensúlyozzák. A kormány saját bankjaitól a kedvezményezettek további kedvezményezett forrásokhoz jutnak.

Lényegében Fidesz-lojalitású országrész épült ki az elmúlt évtizedben az újraelosztás átszabásával. Akik ebben benne vannak, jól élnek, a többiek meg nem számítanak.

A piac horizontális kötőszövetével szemben épül ki a vertikális hálózat, amely pártfüggőségen, -kötöttségen alapszik, és végül Orbán Viktorhoz vezet. Ennek eredményes, zavartalan működéséhez, működtetéséhez formálissá kellett tenni a kormányzás demokratikus rendszerekben működő, ellenőrző szerepű ellensúlyait, a parlamentet, a köztársasági elnök intézményét, az Alkotmánybíróságot, az Állami Számvevőszéket, a Legfelsőbb Ügyészséget és Bíróságot, a Költségvetési Tanácsot, valamint a Gazdasági Versenyhivatalt. Hosszabb távra szóló biztosítékként pedig át kellett alakítani a választási rendszert.

amit csak lehet

Kiirtanák a vertikális hierarchia működését zavaró tényezőket, például a valóságos civil szervezeteket. Felszámolnák a gazdasági érdekegyeztetést, perifériára szorítják a szakszervezeteket, megcsonkítják az

önkormányzatok önrendelkezési jogait. Centralizálják, amit csak lehet, így az oktatást, a környezetvédelmet, a vízgazdálkodást, a hulladékgazdálkodást, legutóbb az egészségügyi ellátó rendszert. Kikapcsolják a szabad piac működését a tankönyvellátásban, a dohánykereskedelemben, a trafikok nyitásának és

működtetésének szabad hozzáférésében. Egybeterelik a takarékszövetkezeteket, felszámolják önállóságukat, egybeolvasztásukkal leszerelik az egymással versengő bankokat. A decentralizáció az orbáni rendszerben legfeljebb azt jelenti, hogy a működtetési hierarchiába új elosztó központok épülnek be, amelyek forrásait a költségvetésből kapják és a kormány által megkívánt elvek szerint osztják újra azokat. Ilyen például a Magyar Turisztikai Ügynökség, de ide sorolhatók az MNB által a költségvetésnek be nem fizetett milliárdokból létesített alapítványok és a KKM vállalászási ügynökségei is.

Orbán a belső korlátok lebontásán túl ügyel arra is (érzékeny rá), hogy az egyközpontú társadalmi-gazdasági működtetésbe külső körülmények se zavarjanak bele. Ezért üldözte el kétszer is a Nemzetközi Valutaalapot, inkább nem kell a hitele, inkább drágább forrásokból finanszírozzuk magunkat, de külsősök itt ne ellenőrizzenek semmit. És ezért harcol szakadatlanul az Unióval, utasítja el az Európai Unió ügyészségéhez csatlakozást, s folytatja harcát az uniós források jogállamisági kritériumok figyelembevétele nélküli folyósításáért.

Eszközök

Orbániáda működését és bővítését rendkívül kiterjedt és változatos eszközök szolgálják.

– A legáltalánosabb és legkézenfekvőbb a törvénykezés. A parlamenti kétharmaddal Orbán bármilyen elképzelését simán keresztülviszi. Így lehetséges a törvényalkotást a szokásos ügymenetektől eltérően is a politikai harc eszközévé tenni. Ilyen volt például az előző kormányzás alatt kifizetett végkielégítések visszamenőleges, példátlan méretű megadóztatása, a büntető jellegű adók kivetése, a politikai ellenfelek tevékenységének beszűkítése (Simicska, Spéder). Fel lehet használni a törvényhozást kiemelt személyek anyagi pozicionálására (letelepedési kötvények), államosításra/privatizációra (földtulajdonlás). Összességében gazdasági-társadalmi előnyök és hátrányok újraosztására lehetséges politikai, hatalmi megfontolásokból. S ha úgy kívánja az orbáni érdek, a „gránitszilárdságú” alaptörvényt is módosítják. Ezzel az eljárások formálisan legitimek, hiszen jogszabályokon alapulnak, a társadalmi igazságosság felől nézve azonban nem minősülhetnek annak.

– Az utóbbi években nagyon elszaporodtak a titkosítások, ami a nyilvánosság kontrolljának kizárását jelenti, ám ezt egyre gyakrabban titkosítás nélkül is eléri, az információk kiadásának megtagadásával.

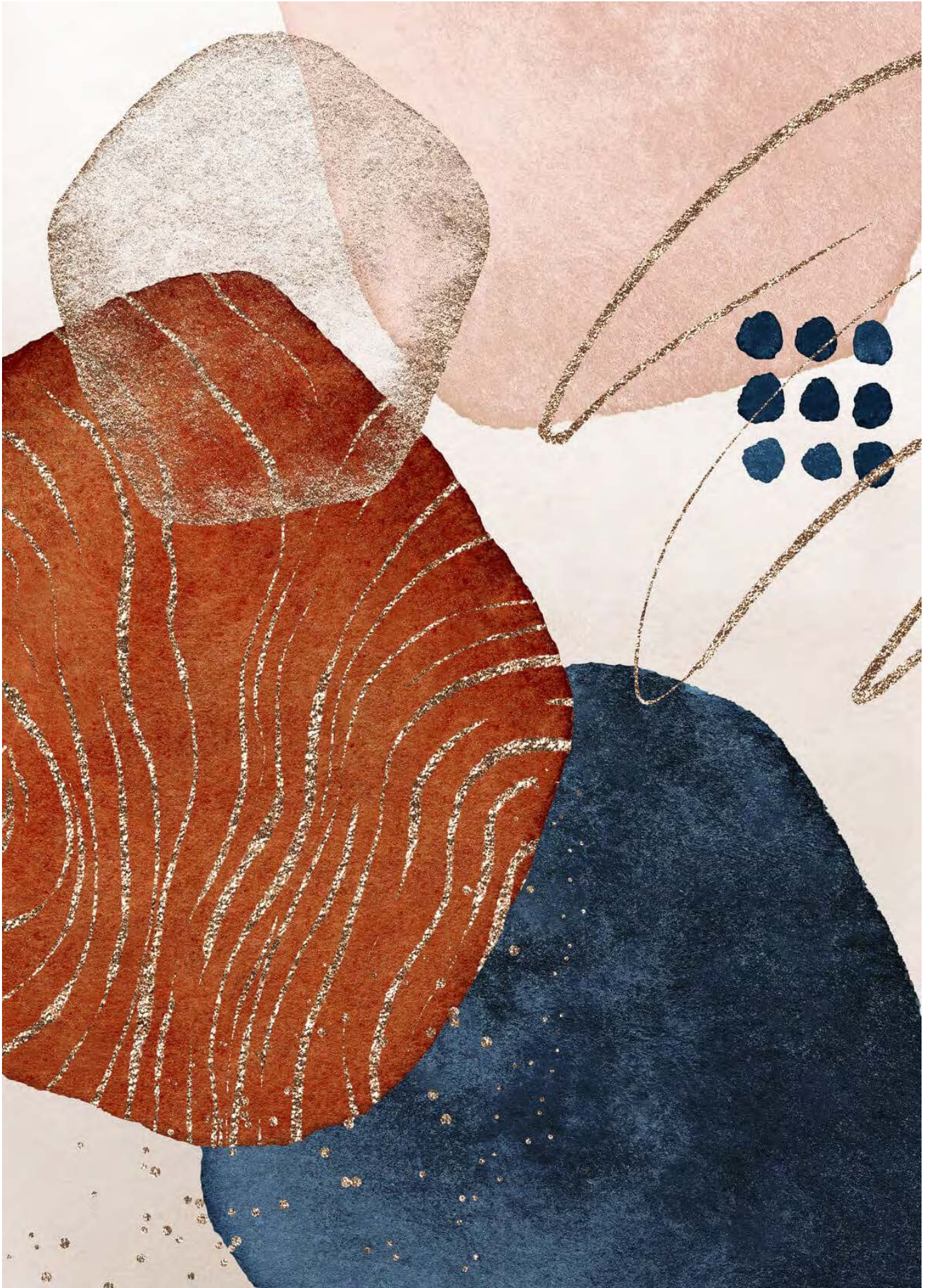
– Mind gyakoribbak az általános szabályok alóli egyedi felmentések. Például a beruházások stratégiai jelentőségűvé minősítése, ami felmentést ad egy sor előírás betartása alól.

– Tulajdon, vállalkozás, piacszerzés nem nyilvános és nem legitim módon. Ennek két eklatáns példája Simicska Lajos és Spéder Zoltán kiforgatása, vagyonelkobzása. A birodalom kiépítéséhez felhasználták a hatalommal való visszaélés széles tárházát: a zsarolást, az adóhivatallal fenyegetést, a források megvonásának, a piacok elzárásának kilátásba helyezését, ha a kiszemelt vagyont nem adják át, vagy bizonyos extra szolgáltatás (pl. sporttámogatás) kérését. Az alvilági eszközök megrendítették a piacgazdaság jó működésének zálogát, a tulajdon biztonságát. Ha az eltulajdonlás akár legálisan (törvénykezéssel), akár illegálisan kikényszerítve gyakorlattá válik, az általános fenyegetettség légköre visszatart a tőkeinvestícióktól, a kutatás-fejlesztéstől, az innovációtól.

- Pénzhez, piachoz, megrendeléshez könnyen lehet hozzájutni, ahol irányított a közbeszerzés, ahol túlárazás is érvényesíthető – ebből ugyan vissza kell adni, de a befutó pályázónak így is marad. Idővel nem kell irányítani a pályázókat, mert a magukat esélyteleneknek tartók (körön kívüliek) önként távol maradnak, nem fordítanak energiát a pályázatírásra. A versenyt így is ki lehet iktatni.
- Ha mégis bekerülnének alkalmatlanok a pályázók közé, azokat a pályázat elbírálói éles szemmel kiszűrik. Az uniós pénzek osztásánál így rendre a kormány barátait és üzletfeleit találjuk nyertesként.
- Az első perctől működik a NER személyzeti politikája: megbízható, kormányhű emberekkel feltölteni az intézmények legszélesebb körét, akik katonás rend szerint teljesítik a hierarchiából érkező parancsokat, elvárásokat, ám többnyire maguktól is tudják a dolgukat (Orbán őket szereti igazán).

Források

- Uniós források. Ezek az elmúlt években a GDP 4-5 százalékát tették ki. S ha Brüsszel kifogást emelt felhasználásukat illetően, azok kerete nem veszett el, újra ki lehetett írni rá a pályázatokat, csak büntetést kellett fizetni utánuk. Ezeket a büntetéseket, amelyek több száz milliárd forintot tettek ki csak a közelmúltban, a költségvetés magára vállalta (Tiborcz István is így úszta meg az Elios-ügyet.)

- Forrásátcsoportosítás a költségvetésen belül. Az elmúlt tíz évben erőteljes forrásátcsoportosítás történt részben új adók, illetékek kivetésével (különadók bankokra, kereskedőkre, közszolgáltatókra + tranzakciós illeték), és a Covid-19-re hivatkozva legutóbb az önkormányzatokra is. Ezen túl kb. 3000 milliárd forintos egyszeri forrásbeáramlást jelentett a magán-nyugdíjpénztári vagyon einstandolása, és további évi 360–500 milliárd forintos költségvetési bevételt a nyugdíjrendszer második pillérének beszántása. Több száz milliárd forintot vettek ki az oktatási, az egészségügyi, a szociális rendszerből és a környezetvédelemre szánt forrásokból.
- Hitelek. Noha Orbán Viktor 2011-ben azt hangoztatta, hogy az államadósság nem közgazdasági probléma, hanem ellenség, amelyet le kell győzni, különben az győz le bennünket, néhány évvel később bevállalt két olyan projektet, amelynek nagyobb részét hitelből finanszírozzák. Az oroszok Paks II-t 10 milliárd eurós keretben jó magas kamatokkal, a kínaiak pedig szintén a piaci kamatláb fölötti áron építik a Budapest–Belgrád vasutat, a projekt 85 százalékára kölcsönt nyújtva. Szerintem mindkét forrás úgy nyílt meg, hogy Orbán Viktor a Valutaalap kipaterolásakor kiküldte a „fürkészeit” keletre hitelekért, és a két nagyhatalom azt mondta, adnak pénzt, ha veszünk tőlük. Orbán pedig rábólintott a vásárlásra anélkül, hogy előtte a ráfordításokat és a hozamokat bárki mérlegelte volna. Ezek olyan projektek, hogy a költségeiket soha nem fogják kitermelni, vagyis visszasétálunk az adósságcsapdába, amelyből azt hittük, kikerültünk.

Következmények

A verseny, a teljesítmények, a piaci lehetőségek helyett megint a politika szabja meg a termelési, fejlesztési irányokat, csak most nem az egész társadalom érdekében, hanem egy szűk csoport gyarapodását segítve. Ha a teljesítményelvet felváltja a politikai helyezkedés, lanyhul, sőt értelmét veszti az innováció, a nagyobb teljesítmény érdekében folyó technikai fejlesztés.

A kiválasztottak ölébe hulló ingyenpénzek puha költségvetési korlátúak, nem ösztönöznek megtérülést garantáló befektetésekre. A bennfentesek számíthatnak arra, hogy bukásuk esetén is kimentik őket. Ezt láttuk Mészáros Lőrinc és a Mátrai

Erőmű esetében: a masszívan veszteséges céget az állam jó pénzért átvette Mészárostól (de előtte Lőrinc úr még alaposan megdézsmálta a cég eredménytartalékát is).

a veszteséget mindenki viseli

A politikai igényekhez igazodó, ötletelő kormányzati politika, amely rendre felülírja az elfogadott költségvetéseket – és ezt a rendeleti szabályozás

honosításával meg is teheti – állandóan fluktuáló gazdasági szabályozó környezetet eredményez, ami kiszámíthatatlansága miatt vagy visszatart a befektetésektől, vagy külön megállapodásokat kényszerít ki a kormányzattal (lepaktálások = adok, veszek). Bármilyen is történjék, a gazdaság nem működik lehetséges erőforrásai szerint optimálisan – még szuboptimálisan sem. Pontosan úgy, mint a szocializmusban, csak itt a társadalmi veszteség és nyereség aránytalanul oszlik meg: a nyereséget kevesen élvezik, a veszteséget mindenki viseli. A politikailag irányított tőkeallokáció durván belepiszkít a piaci teljesítménybe, a fejlődésbe. Aki kivételezett módon jut előnyökhöz, annak nem érdeke nagyobb erőfeszítéseket tenni, többet kihozni a kapott forrásokból. Ha nincs verseny vagy/és korlátozódik, mint a szocializmusban, az össztársadalmi teljesítmény is beszűkül.

Ehhez jön az ún. improduktív rendszerekből történő forráskivonás hatása: a növekedés emberi tényezőjének gyengülése. A munkaerő munkavégző képességét közvetlenül is erodálja az oktatási rendszer lepusztítása, közvetve pedig az egészségi állapot leromlása, amit nem javít a forráshiányossá tett egészségügyi rendszer.

A közelebbi és távolabbi jövőnkét meghatározó két óriásberuházásnál visszatért az elhagyottnak vélt szocialista gyakorlat. Paks II-ről és a Budapest–Belgrád vasút építéséről anélkül születtek kormányzati döntések, hogy mérlegelték volna a beruházások megtérülését, a „kell” természetes döntése mellett a pénzügyi feltételeket. Akárcsak a szocializmusban, azzal a különbséggel, hogy a közvetlen döntést hozók valószínűsíthetően leszakították a maguk sápját. Mészáros Lőrinc cégei mindkét projektben aktívan részt vesznek.

szépségflastrom

A vasútépítés tervét tíz évre titkosították, így nincs más lehetőségünk, mint elhinni, hogy készültek hozzá megtérülési számítások. Persze nem mindegy, milyen feltételezések mentén. A réges-régi Figyelő munkatársai 2400 évet írtak, mások csak 130 év alatti megtérülést valószínűsítettek. A szintén titkosítottá tett Paks II-ről a megállapodást 2014 januárjában írták alá Putyin és Orbán jelenlétében, Moszkvában. Erről az egyetlen hivatalos megtérülési számítás, amivel a kormány Brüsszelben is házalt, 2016 őszére készült el – irreálisan magas értékesítési árak feltételezése mellett. S még így is csak azt lehetett kihozni, hogy az erőmű ugyan veszteséges lesz, de megtérítését költségvetési forrásból Brüsszel engedélyezi. A megtérülési kalkuláció szépségflastroma, hogy azt ugyanaz a személy készítette, mint aki magyar részről 2014 tavaszán a hitelmegállapodást a Roszatommal aláírta.

A magyar gazdaság az Unió ajándékpénzei ellenére sem tud olyan versenyképességjavulást felmutatni 2010 után, mint egykori szocialista társai; az egy főre jutó GDP alapján az elmúlt évtizedben elénk került Észtország, Litvánia, Szlovákia és Lengyelország (és jön mögöttünk fel Lettország meg Románia). Ebben meghatározó szerepe van a politikai, társadalompolitikai okokból fékezett habzásúvá tett piacgazdaságnak, a piaci, horizontális koordinációt keresztbe vágó vertikális függőségű személyi hálónak, amelyben a szaktudás leértékelődik, s helyét a lojalitás váltja fel.

Paradigmaváltásra van szükség. Annál is inkább, mert az Orbán-kormány választotta zsákutcában adósságaink elkezdtek halmozódni (most már a Covid-19 miatt is) konkrétan és virtuálisan is. Utóbbi alatt az elhanyagolt „embertőkét” értem, illetve azt az implicit adósságot, ami a nyugdíjrendszerben keletkezett a magán-nyugdíjpénztári rendszer felszámolásával.

1. Erről Politikai Bizottsági határozat rendelkezett. ↑
2. A reformokat nemcsak balról támadták, de jobbról is – igaz, nem a nagy nyilvánosságban, mert ott nem lehetett. Voltak, akik úgy vélték, hogy azokkal úgysem lehet semmit elérni. A bevezetésüket indokló szép ígérek és célok hozzáidomulnak a rendszerhez, és hatásuk nem érvényesül. Ez mindig vissza is igazolódott, bár a reformokkal mégis elérhető volt, hogy a piaci forma átment a köztudatba és hozzájárult a rendszer feszegetéséhez. ↑

kép | shutterstock.com